ИШЫГЛЫ УЛДУЗЛАРДАН БИРИ

А. ШАИГИН АНАДАН ОЛМАСЫНЫН 100 ИЛЛИЈИ

Азәрбајчанын бөјүк әмәлпәрвәр әдибләриндән биринин —Абдулла Шаигин анадан олдуғу күндән бир әср кечир. Абдулла Шаиг халга чаны, ганы, руһу илә бағлы олан вә вәтәнинә сонсуз мәһәббәтинә көрә халг арасында бөјүк нүфуз газанан, севилән тә'сирли сөз усталарындан иди. Шаиг јарым әсрдән артыг бир дөврдә Азәрбајчан ичтимаи һәјатынын диггәтли мүшаһидәчиси, һәм дә бу һәјатын јүксәлиши, мәдәни тәрәггиси уғрунда кешмәкешли тарихи-идеоложи мүбаризәләрин јазычы кими фәал иштиракчысы олмушдур.

Сосиалист ингилабындан әввәл әмәклә капитал, кәндли илә феодал мүнасибәтиндәки фәрјад едән зиддијјәтләр, ағыр мүстәмләкә тәзјиги, гәсдән зәһмәткешләрин гаранлыгда сахланылмасы, чох чиркин сијаси мәгсәдләрә көрә халгын өз тарихи-мәдәни кечмишиндән, гәһрәманлыг ән'әнәләриндән ајры салынмасы, ачыг дүшүнчәли вәтәндашларын амансызчасына тә'гиб олунмасы, икидләрин сүркүн вә ја гачаг салынмасы, мүртәче руһаниләрин әлилә халг арасында мөвһумата, хурафата рәвач верилмәси, көһнәлмиш адәт-ән'әнәләрин тәрәггијә, интибаһа бухов вурмасы, маарифләнмәк, мүасирләшмәк гапыларынын күтләләрин үзүнә бағланмасы, хүсусән вәтәнин парчаланмасы — бир үрәјин ики јерә бөлүнмәси бүтүн габагчыл идејалы мүасирләри кими Абдулла Шаиги дә нараһат едирди.

Халгын, вәтәнин дәрдинә галан адамлар, зијалылар бу фачиәјә сон гоја биләчәк гүдрәти, һәгигәти ахтарырдылар. Кимиси ону көрүр, кимиси һәлә ахтарыр, кимиси дујур, һисс едирди. Шаигин нәзәриндә бу гүввәт халгын сәбирсизликлә көзләдији ингилаб фыртынасы иди.

Шаиг ағыр иртича илләриндә бөјүк чәсарәтлә — өз сөзү илә «чүмлә милләтләри ичтимаи бәлалардан хилас едә биләчәк», «гаранлыг кечәләри ишыглы күндүзә чевирә биләчәк», «дәһшәтли бир фыртынанын» јахынлашдығыны, онун «туфанлы илдырымларыны» чох ајдын вә чох јахындан һисс етдијиндән вә бу ингилаб фыртынасынын онун мәнсуб олдуғу «милләти дә бир јана чыхара биләчәјиндән» јазырды.

Бу илләрдә «бөјүк әмәл саһиби» адландырдығы «заманын ингилабчылары» Шаиг ше'ринин гәһрәманлары идиләр. Шаир онлара мүрачиәтлә:

Әлдә етмәк үчүн бөјүк әмәли
Горхмајын, чүр'әт илә галхышыныз,
Фыртына, далғаларла чарпышыныз,
Ирәли, гәһрәманларым, ирәли!

—дејиб, ингилабчылары руһландырыр, өзү дә онларын ачыг, кизли ингилаби фәалијјәтиндән руһланырды.

Абдулла Шаигдә вә үмумијјәтлә габагчыл јазычыларымызда бу үмиди вә чәсарәти доғуран шәраит варды: Асијанын ојанмасы, биринчи рус ингилабынын далғалары, ингилабчы Бакы мүһити, фәһлә һәрәкаты, вәтәнин шималында Нәриман Нәриманов кими көркәмли ингилабчыларын фәалијјәти, Чәнубда «Думанлы Тәбриз», Сәттархан һәрәкаты...

Шаигин 13—14-чү илләрдәки ше'рләриндә Нәриман Нәриманов «Дан улдузу», «Мүдһиш дүшмәнә гаршы амансыз», «Фыртыналардан чыхмыш», «Раһатлыг билмәјән атәш» сөзләрилә сәчијјәләнирди. Тәкчә бу факт Шаигин «заманын ингилабчылары» дедикдә кимләри нәзәрдә тутдуғуну чох јахшы ајдынлашдырырды.

Ингилабдан әввәл габагчыл мүасирләри кими Шаиги нараһат едән һәјати мәсәләләрдән бири дә зијалы проблеми иди.

Дөвр, заман бир-биринә зидд зијалы јетишдирирди: халг ичәрисиндән чыхмыш вәтәнпәрвәр зијалылар вә мәнсуб олдуглары халгы бәјәнмәјән тәглидчиләр. Халгла бирликдә нәфәс аланлар биринчиләр иди.

Халг белә зијалылара үмид бәсләјир, Шаиг дә онларла фәхр едирди. Шаигин әсәрләриндә Һ. Зәрдаби «шанлы мүчаһид», М. Ә. Сабир «сөнмәз күнәш», Ч. Мәммәдгулузадә «сәһәр нәсими», «мөһкәм ирадәли, гүдрәтли инсан», Һ. Чавид, М. Һади, А. Сәһһәт, М. С. Ордубади, Ф. Көчәрли «бирәр ишыглы улдузлар» идиләр. Шаиг өзү дә бу ишыглы улдузлардан бири, «халг ичәрисинә» кедәнләрдән бири адландырылмалыдыр. Белә бир кејфијјәти о, бүтүн әмәлпәрвәр зијалылар үчүн вачиб билиб демишди: «Зүлмүн пәнчәсиндән гуртармаг үчүн халг ичинә кирмәли, она һүгугуну, мәнлијини анлатмалыдыр: халг ајылмајынча сәнин, мәним чыхышларым фајда вермәз».

Әгидәсиз, «ата-аналарыны белә бәјәнмәјән», «әһли-кеф охумушлар», «дипломлу мешшанлар» да варды. Шаиг 1912-чи илдә јаздығы «Кәбәләк» һекајәсиндә беләләрини «гурдлу, зәһәрли кәбәләкләр» адландырмышды.

Инсанпәрвәрлик кәнч јашларындан Шаигин дүнјакөрүшүнүн гүввәтли чәһәтләриндән бири иди. Бүнөврәсини халг һикмәтиндән, Низами, Фүзули инсанпәрвәрлијиндән алан бу «һамымыз бир күнәшин зәррәсијик» һуманизми заманын ингилаби мүһитинин тә'сирилә тәдричән мүасирләшир, даһа конкрет мә'на, маһијјәт кәсб едирди.

Онунчу илләрдә јаздығы «Әсримизин гәһрәманлары» романында рус сосиал демократлары илә Азәрбајчан сосиал демократларынын мәфкурә достлуғуну вә чаризмә гаршы әлбир мүбаризәсини ифтихарла гәләмә алмасы Шаигин бејнәлмиләлчи көрүшә сәдагәтини көстәрирди.

* * *

Азәрбајчанын шималында Совет һакимијјәтинин гәләбәсинин илк күнүндән Шаиг јени совет әдәбијјатыны јараданлардан бири олмушдур. Сосиализм гуран «галиб күтләләр», онларын фәдакар әмәји онун ше'ринә никбин бир руһ кәтирмишди. Шаир Октјабр ингилабына, бу ингилабын халглара бәхш етдији азадлыға, «азад зәһмәт дүнјасына», «әмәк пәрисинә», «азадлыг пәрисинә», «јени аиләләрә», «әмәкчи гадынлара», «кәнч мүәллимләрә», «зәрбәчи комсомоллара» бир-биринин ардынча көзәл ше'рләр гошурду.

Еј вәтән, еј көзәлләрин көзәли,
Гәлбимин еј севимли шаһ әсәри,
Сел кими һеј чошур, дашыр көнлүм
Сәни азад, бәхтијар көрәли...

—дејә, халг үчүн узун илләр арзуладығы сәадәти совет гурулушунда көрдүјүндән јазырды.

Бунунла белә вәтәнин чәнубу һаггында дүшүнчәләриндә шаир өз гәләм јолдашлары кими каһ мә'јус, каһ нараһат вә гәзәбли олурду.

Совет јазычысы Абдулла Шаиг јени һәјаты әкс етдирән бир чох дәрин мәзмунлу әсәрләрилә јанашы, өтән күнләрдән дә «Араз», «Илдырым» кими әсәрләр јаратмышдыр. Лакин әсас истигамәт никбинлик иди. Шаирин 20-чи илләрдә јаздығы лирик ше'рләриндә, мүхтәлиф мәгамларда белә бир фәрәһли әһвал-руһијјә тез-тез тәкрар олунурду:

Шәфәг күлдү үзүмә,
Ишыг кәлди көзүмә.
Инди һәр узаг, јахын
Гаршымда ачыг, ајдын...

А. Шаиг бир ушаг јазычысы кими бәдии фикир тарихимиздә шәрәфли јер тутур. О, 1906-чы илдән башлајараг өмрүнүн сон күнләринә гәдәр, ара вермәдән ушаглар вә јенијетмәләр үчүн мүхтәлиф жанрларда бир-бириндән көзәл, јүксәк тәрбијәви әһәмијјәти олан вә һеч бир заман актуаллығыны итирмәјәчәк әсәрләр јаратмышдыр.

Шаигин ушаглар үчүн јаздығы ше'рләр, поемалар, һекајәләрлә јанашы «Елоғлу», «Хасај», «Вәтән», «Фитнә» кими сәһнә әсәрләри мүәјјән илләрдә кәнч тамашачылар театрынын формалашмасында, бу театрда актјор, режиссор сәнәтинин тәкмилләшмәсиндә чох мүһүм рол ојнамышдыр. Һәтта шаирин 70 ил бундан әввәл јаздығы вә вәтән севкисини, һәјат севкисини, әмәјә рәғбәти, тәбиәтә мәһәббәти фөвгәл'адә, көзәл, чазибәли бир дилдә тәрәннүм едән мәнзум «Көзәл баһар» пјеси белә, инди дә ушаг театрымызын бәзәји сајыла биләр. Шаигин ушаг мә'нәви аләминин психолокијасыны бүтүн инчәликләринә гәдәр билмәси һејран едичидир. Кәнч ушаг јазычыларымыз Абдулла Шаигдән чох шеј өјрәнә биләр, өјрәнмишләр вә өјрәнмәлидирләр.

Үмумијјәтлә, Шаигин мәнсуб олдуғу халгы танымасы, «Көч», «Анабачы», «Араз» кими әсәрләриндән көрдүјүмүз кими халгын көзәл мә'нәви кејфијјәтләрини, халг мүдриклијини кәшф етмәјә хүсуси сә'ј көстәрмәси вә халга арханланмасы онун бәдии јарадычылыгда мүвәффәгијјәт газанмасынын мүһүм амилләриндән олмушдур.

Шаиг сәнәтинин башга бир мәзијјәти дә дилиндәки хәлгилик, ајдынлыг, бәдиилик, шаиранәликдир. Бу хүсусијјәт јалныз онун орижинал, бәдии әсәрләриндә дејил, Низамидән, Шекспирдән вә башга классикләрдән етдији тәрчүмәләриндә, елми мәгаләләриндә дә ајдын көрүнүр.

Көркәмли халг мүәллими, педагог, тәдрис китаблары мүәллифи кими вә мәктәб һәјатындан јаздығы бәдии әсәрләри, бир сөзлә 35 иллик елми-педагожи фәалијјәтилә Шаигин бизим педагожи фикир тарихимиздә дә хүсуси јери вардыр. Шаиг Азәрбајчан зијалыларынын бир нечә нәслинин севимли мүәллими олмушдур.

Коммунист Партијасы, Совет дөвләти Абдулла Шаигин халга хидмәтини јүксәк гијмәтләндирмишдир. О, Ленин ордени вә Гырмызы Әмәк Бајрағы ордени илә тәлтиф едилмиш, әмәкдар инчәсәнәт хадими адыны алмыш, 1946-чы илдә ССРИ Али Советинә депутат сечилмиш, 1956-чы илдә анадан олмасынын 75 иллији гејд олунмушдур. Бу күн дә әламәтдар күндүр. Азәрбајчан КП МК-нын гәрары илә әдибин 100 иллији бајрам едилир.

Онун ады гәдирбилән халгымызын гәлбиндә әбәди јашајачагдыр.

М. ЧӘФӘР,
академик.